BENDROSIOS EUROPOS PIRKIMO–PARDAVIMO TEISĖS AUTONOMINIO TAIKYMO LIETUVOJE PROBLEMATIKA

Stasys Drazdauskas
Vilniaus universiteto Teisės fakulteto
Privatinės teisės katedros lektorius
socialinių mokslų daktaras
Saulėtekio al. 9, I rūmai, LT-10222 Vilnius
Tel. (+370 5) 236 61 70
El. paštas: stasys.drazdauskas@tf.vu.lt

Bendrosios Europos pirkimo ir pardavimo teisės projekto svarstymas ES institucijose įgauna pagreitį, o argumentacija, palaikanti teisės vienodinimą, susiduria su nacionalinės privatinės teisės protekcionizmu. Straipsnis papildo šią diskusiją Lietuvos perspektyva, pateikiant tiek pozityvų palaikymą, tiek pripažįstant galimus trūkumus.

Common European Sales Law draft is gaining momentum at EU institutions, and the reasoning supporting the unification of law is confronted with protectionism of national private law. This article augments this discussion by Lithuanian perspective, providing both positive support and recognition of the potential disadvantages.

Įvadas

Privatinė teisė Europoje, kaip jokia kita teisės sritis, su didžiausiu pasipriešinimu sutinka ES institucijų teisėkūros rezultatus ir iniciatyvas, skirtas subendrinti valstybių narių privatinę teisę. Nacionalinę privatinę teisę nuo išorinio kėsinimosi saugo prieraišumas prie ilgai projektuotų, priimtų palaužiant stiprų pasipriešinimą, šimtmečius galiojančių ir puoselėtų šerdinių teisės šaltinių. Nors Lietuvos naujajam Civiliniam kodeksui tik 10 metų, tačiau nacionaliniai sentimentai jau verstų atmesti europinį pakaitalą.

Žinoma, paprastai įvardijamos kitokios, racionalios priežastys. Sakoma, kad Europoje nėra būtinybės vienodai reguliuoti privatinę teisę, nes teisinio aiškumo yra kur kas daugiau nei tais laikais, kai reikėjo kodifikuoti nacionalinėmis tapusių valstybių teisines sistemas. Naujas bendras sisteminis teisės šaltinis, parengtas per palyginti labai trumpą laiką, neišvengiamai turės spragų, neaiškumų, sisteminių ir vertybinių problemų. Nėra tinkamos teismų sistemos, kuri efektyviai galėtų šias spragas ir problemas šalinti darniai interpretuodama naujuosius šaltinius. Abejojama ir tuo, ar yra pagrįstas ekonominis poreikis derinti privatinę (bent jau sutarčių) teisę Europoje. Juk biurokratinės kliūtys, nuotolis, skirtingos mokesčių sistemos, o ne materialioji sutarčių teisė yra tikriosios tarpvalstybinės apyvartos kliūtys. Be to, visada pridedama, kad ES, kaip *sui generis* tarptautinė organizacija, o ne valstybė ar konfederacija, apskritai neturi galios

peržiūrėti nacionalines privatinės teisės sistemas. Visokio kodifikavimo baiminamasi kaip simbolio, demonstruojančio ES transformaciją į valstybinį darinį. Argumentų sąrašas nebaigtinis.

ES mastu jau suderintos privatinės teisės, iš esmės – vartojimo sutarčių srityje, – būklė išties gana toli nuo tobulybės. Fragmentuotų ir išsiskaidžiusių, po kelis kartus jau reformuotų direktyvų iki šiol nevienija bendrųjų principinių taisyklių branduolys. Žvelgiant į daugiau nei du dešimtmečius trunkantį ES teisėkūros procesą Europos privatinės teisės derinimo srityje, prasidėjusį dar 1989 m., išryškėja netgi psichologinės problemos, užvaldžiusios šią sritį ypač pastaraisiais metais. Pradėjus nuo Europos privatinės teisės kodekso idėjos [5, p. 400–401] buvo siūloma projektuoti bendruosius principus, standartines sutarčių sąlygas, tobulinti esamus teisės šaltinius, kurti neprivalomą (pasirenkamą (angl. *opt-in*) arba atsisakomą (angl. *opt-out*)) dokumentą (angl. *optional instrument*), sudaryti bendrą principų sistemą (angl. *Common Frame of Reference*), parengti įrankių dėžę (angl. *tool-box*), kurių apimtis varijuoja nuo vartotojų teisių apsaugos peržiūros iki visa apimančio Europos privatinės teisės sisteminimo. Esant tokiam pasirinkimo variantų spektrui Europos teisinė kultūra susidūrė ne tik su intelektinės lyderystės [20], bet ir psichologinėmis problemomis (psichologijos mokslas jas vadina „pasirinkimo paradoksu“ arba „pasirinkimų perpildymu“ (angl. *choice overload*)), kurias lemia per didelis pasirinkimų kiekis, imantis trukdyti apsispręsti apskritai [16].

Nors Europa atrodo pasimetusi, tačiau ryžto veikti privatinės teisės vienodinimo srityje pakanka. Europos Komisijos pasiūlymas bendrosios Europos pirkimo ir pardavimo teisės reglamentui [6], paskelbtas 2011 m. spalio 11 d., leidžia manyti, kad Komisija yra apsisprendusi tiek dėl siūlomo dokumento rūšies, tiek dėl jo privalomo pobūdžio, tiek dėl turinio. Teisėkūros procesas, susijęs su šiuo reglamento projektu, dar toli gražu nėra baigtas ir pasipriešinimo argumentacija plėtojasi kaip ir anksčiau. Tačiau Europos Tarybos veiklos programoje numatoma per Airijos, Lietuvos ir Graikijos prezidentavimo 18 mėnesių laikotarpį tęsti pasiūlymo dėl Europos pirkimo ir pardavimo teisės „intensyvų tyrimą“ [10, p. 52], o pirmasis Tarybos posėdis, kurio darbotvarkėje numatoma svarstyti pažangos ataskaitą, turėtų įvykti 2013 m. birželio mėn. [7, p. 37]. Todėl šiuo metu kaip tik yra tinkamas metas įsitraukti į diskusiją dėl šio projekto ne tik „klasikinėms“ ES valstybėms narėms (JK, Vokietijai, Prancūzijai, Olandijai), bet ir novatorėms (pvz., Lietuvai, Latvijai, Estijai, Rumunijai, Vengrijai ir kt.), kurioms turėtų būti labiau būdingi pozityvūs, palaikantys argumentai. Šiuos argumentus siekiama išdėstyti ir išgryninti šio straipsnio tekste. Jie galėtų papildyti bendrąją diskusiją Europoje[1] kitokia perspektyva.

Kita vertus, šalia šiame straipsnyje pateikiamos iš esmės pozityvios argumentacijos būtina įžvelgti iššūkius, su kuriais būtų susiduriama įsigaliojus siūlomam reglamentui.

Lietuvos teisės doktrinoje Europos sutarčių teisės derinimo iniciatyvos buvo tiriamos (pvz., žr. BARANAUSKAS, Egidijus. Europos sutarčių teisės derinimas: Europos Komisijos iniciatyvos. *Šiuolaikinės civilinės teisės raidos tendencijos*

[1] Beje, kartais ima atrodyti, kad diskusija intensyviau vyksta ne Europoje, o JAV. Žr., pvz., Čikagos universitete vykusią konferenciją Europos sutarčių teisės tema – http://goo.gl/XV4K3.

ir perspektyvos. Vilnius: Justitia, 2007). Tačiau tiesiogiai tyrimai apie naująjį Europos Reglamentą dėl bendrosios Europos pirkimo–pardavimo sutarčių teisės nebuvo publikuoti. Todėl lyginamuoju ir istoriniu metodu pagrįstas tyrimas ir vertinimas, kaip bendroji Europos pirkimo ir pardavimo teisė galėtų veikti Lietuvoje ir kuo ji būtų naudinga, yra pakankamai reikšmingas ypač dabar, kai Lietuva pirmininkauja ES institucijoms, svarstančioms tolesnį bendrosios Europos pirkimo ir pardavimo teisės projekto tobulinimą.

1. Pozityvioji argumentacija

1.1. Roma I reglamento 6 straipsnio 2 dalies aklavietė

Reglamento (EB) Nr. 593/2008 dėl sutartinėms prievolėms taikytinos teisės (Roma I) [3] garsiojoje 6 straipsnio 2 dalyje numatyta, kad vartojimo sutarties šalių taikytinos teisės pasirinkimas yra iš esmės beprasmis, nes, nepaisant šalių pasirinkimo, visada bus taikomos privalomos vartotojų teisių garantijos, numatytos vartotojo gyvenamosios vietos valstybės teisėje (kai ji taikytina pagal reglamento 6 straipsnio 1 dalis, t. y. kai verslininkas kreipia savo veiklą į vartotojo valstybę). Todėl prognozuodami ir valdydami iš vartojimo sutarčių kylančias rizikas, vertindami galimas savo atsakomybės ribas verslo subjektai negali išvengti kiekvienos valstybės, į kurią nukreipia savo verslą, nacionalinės teisinės aplinkos tyrimo.

Didesnės įmonės, siekdamos tinkamai suderinti savo veiklą su tikslinių valstybių įstatymais, dėl to patiria papildomų kaštų ir juos vėliau perkelia tiems patiems vartotojams, kurių interesams apsaugoti yra numatytos teisinės garantijos. O vidutinės įmonės arba mažos įmonės gali atsisakyti papildomų investicijų į teisinį tyrimą ir tęsti arba plėsti savo verslą prisiimdamos rizikas, kylančias dėl paskirties valstybės teisinių reikalavimų nežinojimo. Tokiu atveju šių įmonių patiriami nuostoliai vėlgi būtų perkeliami vartotojams arba neigiamų ekonominių padarinių kiltų dėl to, kad įmonės turėtų dengti dėl nežinojimo ir neišmanymo kylančius nuostolius [13, p. 3–5]. Abiem atvejais tokių išlaidų būtų galima išvengti, jeigu teisinis reguliavimas sudarytų galimybę taikyti vienodą (tą pačią) teisinę sistemą vartojimo sutartims, neatsižvelgiant į tai, kokioje valstybėje planuojama sudaryti vartojimo sutartis. Taigi Roma I reglamento 6 straipsnio 2 dalyje užkoduotas neigiamas ekonominis efektas gali būti pašalintas nustačius vienodą teisinį reglamentavimą Europoje, kuris leistų šalims taupyti sutarčių teisės sukeliamus kaštus. Tai yra vienas iš akivaizdžiausių ir labiausiai išplėtotų argumentų, skatinančių propaguoti bendrosios Europos pirkimo ir pardavimo teisės diegimą.

Šios argumentacijos svarumą kiek sumažina naujoji vartotojų teisių direktyva, kuri numato visišką valstybių narių teisės sistemų suderinimą [4]. Tačiau ši direktyva bus taikoma tik po 2014 m. birželio 13 d. sudarytoms sutartims. Be to, direktyva, deja, išlieka fragmentinio pobūdžio, jungia tik dvi iki tol galiojusias direktyvas dėl nuotolinių sutarčių, o direktyva dėl nesąžiningų sąlygų vartojimo sutartyje ir direktyva dėl tam tikrų vartojimo ir pirkimo pardavimo ir susijusių garantijų aspektų liks galioti su esamais skirtumais atskirų valstybių narių teisėje. Naujojoje direktyvoje dėl vartotojų teisių nepateikiama bendrųjų sutarčių teisės nuostatų, kurios galėtų tapti bendro vertinimo pagrindu. Todėl direktyva nėra pakankama priemonė Roma I reglamento 6 straipsnio 2 dalies aklavietei išspręsti.

Dažnai yra abejojama, ar bendroji Europos pirkimo ir pardavimo teisė iš tiesų gali tapti efektyvia priemone mažinti sutarčių sudarymo kaštus ir pašalinti kitus neigiamus ekonominius padarinius, kuriuos sukelia galimos taikytinos teisės įvairovė. Didesnės įmonės, kurioms nėra sudėtinga investuoti į teisinius tyrimus, gali būti tiesiog nesuinteresuotos tirti dar vienos teisinės sistemos. Mažosioms įmonėms ar smulkiesiems verslininkams savarankiškas bendrosios Europos pirkimo ir pardavimo teisės tyrimas taip pat gali būti sudėtingas, nes reglamentu siūloma nustatyti abstrakčią, susistemintą teisės normų konstrukciją. Be to, baiminamasi, kad vartotojų teisių garantijos gali sumažėti, palyginti su dabar įtvirtintomis [12]. Europos Komisijos atliktas Reglamento dėl bendrosios Europos pirkimo ir pardavimo teisės poveikio vertinimas [9] dažnai kritikuojamas teigiant, kad jame pateikti skaičiavimai, kokius kaštus patiria verslas sutarčių teisės keliamoms kliūtims įveikti[2], yra spekuliatyvūs ir sunkiai patikrinami. Kita vertus, net ir pripažįstant, kad tiksliai suskaičiuoti piniginę vertę visų galimybių, kurios prarandamos dėl sutarčių teisės skirtumų Europoje, sunkiai įmanoma, lygiai taip pat neįmanoma paneigti, kad sutarčių sudarymo kaštai patiriami vien dėl to, kad teisiniai reikalavimai Europos valstybėse yra skirtingi [18].

Patirtis rodo, kad tam tikrose srityse teisės vienodinimas sudaro sąlygas mažinti sąnaudas, susijusias su sutarčių sudarymu. Pavyzdžiui, sienas peržengiančių sandorių atitiktis konkurencijos teisės reikalavimams, asmens duomenų apsaugos reikalavimams teisinėje praktikoje vis dažiau yra vertinamas centralizuotai, o nacionalinių valstybių teisės tyrimų atliekama nedaug. Todėl pagrįstai galima tikėtis, kad, nustačius bendras taisykles, apibrėžiančias sutarčių sudarymą, aiškinimą, anuliavimą, nutraukimą, nustatančias bendruosius teisių gynimo būdus, bus reikšmingai sumažintas sutarčių sudarymo sąnaudų poreikis.

Gali kilti klausimas, ar naujasis reglamentas dėl bendrosios Europos pirkimo ir pardavimo teisės iš tiesų išspręstų Roma I reglamento 6 straipsnio 2 dalies problemą. Atrodytų, kad naujasis reglamentas nepanaikina Roma I reglamento 6 straipsnio 2 dalies nuostatos, įpareigojančios atsižvelgti į valstybių narių imperatyvias teisės normas, net jeigu šalys pasirinktų bendrąją Europos pirkimo ir pardavimo teisę kaip jų sutarčiai taikytiną teisę. Taip Roma I reglamento 6 straipsnio 2 dalies aklavietė išliktų. Tačiau civilinės teisės klausimų darbo grupės prašymu Europos Tarybos teisinė tarnyba yra pateikusi savo gana elementarią ir aiškią nuomonę šiuo klausimu [8], kuri pagrįstai paneigia tokius galimus samprotavimus. Pirmiausia Roma I reglamento preambulėje buvo numatyta galimybė, kad ateityje gali būti priimtas materialinės sutarčių teisės instrumentas, kurį bus leidžiama šalims pasirinkti kaip taikytiną teisę. Antra, bendrosios Europos pirkimo ir pardavimo teisės reglamentas, kaip ir kiekvienas reglamentas, tampa kiekvienos valstybės narės teisinės sistemos dalimi Sutarties dėl Europos Sąjungos veikimo 288 straipsnio pagrindu, todėl bendroji Europos pirkimo ir pardavimo teisė bus vienoda visose valstybėse narėse, o Roma I reglamento 6 straipsnio 2 dalis, kaip ir 9 straipsnis, yra skirta tik tiems atvejams,

[2] Poveikio vertinimo ataskaitoje būtent Lietuvos metinis vidaus produktas įvardijamas kaip suma (26 mln. EUR), kurią praranda Europos ekonomika dėl to, kad verslas nesiryžta sienas peržengiančiai prekybai [9, p. 12].

kai šalių pasirinkimas susijęs su taikytinos teisės, kuri skiriasi valstybėse narėse, taikymu. Roma I reglamento 6 straipsnio 2 dalimi siekiama pašalinti galimus netolygumus valstybių narių teisėje, o bendroji Europos pirkimo ir pardavimo teisė jų tiesiog neturės, vadinasi, 6 straipsnio 2 dalis bus nereikšminga, kai šalys pasirinks bendrąją Europos pirkimo ir pardavimo teisę.

1.2. Jurisdikcijų konkurencija

Europos Sąjungoje yra beveik trisdešimt teisės sistemų, kurias šalys gali pasirinkti kaip taikytiną teisę ir kurios galėtų būti taikomos transnacionaliniame teisiniame ginče [22, p. 389]. Tokia pliurijuristine Europa žavisi teisės romantikai [17], be to, teisės sistemų įvairovė sukuria jurisdikcijų konkurenciją, kuri skatina teisės sistemas tobulėti [21, p. 7]. Vienas iš prieštaravimų dėl Europos privatinės teisės kodifikavimo yra siejamas su tuo, kad, priėmus bendrą privalomą teisės šaltinį, būtų panaikinta teisės sistemų įvairovė, dėl ko būtų užkirsta galimybė rasti geriausius sprendimus. Todėl priėmus ne pakeičiančią, o papildančią nacionalines teisės sistemas bendrąją Europos pirkimo ir pardavimo teisę, būtų sudaryta galimybė konkuruoti alternatyviai vienodinančiai sistemai ir nacionalinėms teisės sistemoms. Tik tokiu būdu paaiškėtų, ar apskritai privatinės teisės vienodinimas Europoje turi perspektyvų.

Nors teisės sistemų skaičius Europoje didelis, paprastai sudarant sutartis renkamasi tik viena iš dviejų taikytinų teisių – pardavėjo arba pirkėjo. Tokiais atvejais konkuruoja tik dvi teisės sistemos, ir, žinoma, paprastai pasirenkama ta, kuriai atstovauja didesnę derybinę poziciją turinti sutarties šalis, o kita šalis praktiškai neturi jokių derybinių alternatyvų. Matematiniu požiūriu bendrosios Europos pirkimo ir pardavimo teisės pasirinkimo galimybė padidintų derybines tokios šalies pozicijas 50 proc. (šalia dviejų galimų pasirinkimų atsirastų trečiasis). Alternatyvi jurisdikcija taip pat gali sukelti daug teigiamų ekonominių padarinių. Standartizuotas sutarčių sudarymas pagal vieną taikytiną sistemą turėtų masto ekonomijos naudą, kuri netgi viršytų galimus trūkumus dėl materialiojo turinio netobulumų (pvz., perdėtos vartotojų teisių apsaugos). Tačiau, kita vertus, net tada, kai bendroji Europos pirkimo ir pardavimo teisė būtų sėkminga, monopolinis jos vaidmuo galėtų užkirsti galimybę kurti tobulesnio turinio sistemą [15].

Žvelgiant iš Lietuvos perspektyvos, Lietuvos ir kitų mažesnių Europos valstybių teisės sistemos paprastai užgožiamos tų valstybių, kurių rinkos turi didesnį ekonominį potencialą. Lietuvos ar Latvijos smulkus verslininkas paprastai turi didesnį interesą užmegzti prekybinius ryšius su, tarkim, Vokietijos prekybininkais. Ir atvirkščiai, Vokietijos prekybininkams vien Lietuvos rinka[3] paprastai gali būti neįdomi arba bent jau ne tiek svarbi, kad būtų prisiimamos rizikos, kylančios pasirinkus Lietuvos teisę kaip taikytiną teisę sudaromoms sutartims. Dėl šių priežasčių mažosios Europos valstybės dažniausiai atsiduria nelygiavertėje padėtyje, nes praktiškai neturi jokių alternatyvų, o tik sutikti su nežinomos užsienio valstybės teisės taikymu. Todėl konkurencijos terminais kalbant, didesnių valstybių teisės sistemos turi dominuojančią padėtį ir dažnai

[3] Beje, nors ES neturėtų būti skaidoma į jos valstybių rinkas, nes siekiama bendros Europos rinkos funkcionavimo, tačiau kai kyla poreikis pritaikyti veiklą nacionaliniams teisiniams reikalavimams (įskaitant taikytiną sutarčių teisę) atskirose ES valstybėse, susiduriama su iš esmės teritoriniais veiklos ribojimais.

mažesnėms valstybėms nėra jokių alternatyvų išvengti tokio dominavimo, o kartais ir pasinaudojimo dominuojančia padėtimi. Reikia pripažinti, kad klasikinių teisės sistemų (Vokietijos, Prancūzijos, Anglijos) istorinė patirtis, stabilumas, aiškumas teikia joms neabejotiną žavesį, tačiau vien tik pagal tai, kiek laiko teisės sistema gyvuoja, nebūtinai galima spręsti, kad seniausios teisinės sistemos yra ir kokybiškiausios. Lietuvos, Vengrijos, Estijos ir kitų valstybių privatinė teisė pastaraisiais metais buvo reformuojama, o tai buvo gera proga pritaikyti tarptautiniu mastu pripažįstamus sprendimus sutarčių teisės srityje, pvz., inkorporuojant UNIDROIT Tarptautinių komercinių sutarčių principus į nacionalinę teisę. Beje, panašūs pokyčiai įvyko ir Vokietijoje, tai rodo, kad ir klasikinėse teisės sistemose galimos ir reikalingos reformos. Todėl atsiradus galimybei sutarties šalims pasirinkti alternatyvią taikytiną teisę, t. y. sudarius konkurenciją klasikinėms teisės sistemos, galėtų paaiškėti, ar iš tiesų šios sistemos išlaikytų kokybės testą.

Tiesa, reikia pripažinti, kad, Eurobarometro apklausų duomenimis, jeigu ES atsirastų alternatyvi sutarčių teisės sistema, Lietuvoje ją šalys būtų linkusios pasirinkti netgi mažiau negu Jungtinėje Karalystėje (sic!), – atitinkamai 76 proc. ir 79 proc. respondentų. Tačiau linkusių pasirinkti alternatyvią teisės sistemą santykinai yra kur kas daugiau visose ES valstybėse [11, p. 11]. Todėl tikėtina, kad alternatyvi bendroji Europos sutarčių teisės sistema iš tiesų gali sudaryti gana stiprią konkurenciją visoms esamoms teisės sistemoms.

Reglamento dėl bendrosios Europos pirkimo ir pardavimo teisės nuostatos, susijusios su vienodo taikymo užtikrinimu, gali suteikti konkurencinį pranašumą toms teisės sistemoms, kurios veikia efektyviai. Reglamento projekto 14 straipsnyje numatyta, kad visi teismų sprendimai, kuriuos priimtų valstybės narės taikydamos reglamento nuostatas, turės būti be delsimo perduodami Komisijai, kuri savo ruožtu sukurtų sistemą tokiems teismų sprendimams viešai skleisti. Tokiu būdu į duomenų bazę pirmiausia patektų tie sprendimai, kuriuos priimtų teismai, greičiau nagrinėjantys bylas. Galbūt tai nebūtų paskatinimas kitoms valstybėms narėms nagrinėti bylas greičiau, tačiau konkuruoti dėl reglamento nuostatų taikymo ir aiškinimo praktikos formavimo galėtų pirmiausia efektyvią ir greitai veikiančią teisingumo vykdymo sistemą turinčios šalys.

1.3. Reformų patirtis

Lietuva, kaip ir kitos palyginti naujos ES narės, neturi monumentalių, įsišaknijusių ir sklandžiai šimtmečius veikiančių kodifikacijų. Tačiau pastaraisiais dešimtmečiais parengta ir įvykusi esminė Lietuvos privatinės teisės reforma gali būti pateikiama kaip pavyzdinis argumentas, susilpninantis abejones, kad planuojama sutarčių teisės reforma Europos Sąjungoje nebus sėkminga. Nors senųjų kodifikacijų patyrimas verčia abejoti bendrosios Europos pirkimo ir pardavimo teisės projekto reikalingumu ir sėkme, tačiau nesena Lietuvos ir kitų valstybių patirtis rodo, kad dabar teisinio reguliavimo dinamika veikia visiškai kitomis sąlygomis, kurios teikia pagrįstų vilčių, kad projektas bus sėkmingas.

Prognozuojant bendrosios Europos pirkimo ir pardavimo teisės ateitį ir galimą sėkmę, dažnai šis projektas yra lyginamas su jau esama pastaraisiais šimtmečiais įvykusių kodifikacijų patirtimi. Sakoma, kad stabilios ir ilgą laiką galiojančios kodifikacijos gali būti parengtos

tik jeigu parengiamasis procesas yra ilgai trunkantis, įtraukiantis autoritetingiausius teisės specialistus, kurių detali projektinės medžiagos kritika yra būtina kokybiškam rezultatui. Todėl bendrosios Europos pirkimo ir pardavimo teisės reglamento projektas, kuris parengtas per vos pusantrų metų, kelia didelių abejonių dėl jo sėkmės. Be to, teigiama, kad šiuo metu nėra to poreikio peržiūrėti teisinį reglamentavimą, koks buvo senųjų kodifikacijų rengimo laikotarpiais, kai kodifikacija turėjo įtvirtinti pamatines žmogaus teises kaip simbolį, išreiškiantį naująsias tų laikų vertybes, ir būti nacionalinę valstybę vienijančiu pagrindu [22, p. 389–396].

Tačiau nurodyti argumentai neatsižvelgia į esamas visuomeninių santykių realijas, kurios reikšmingai skiriasi nuo tų laikų, kai buvo rengiamos tradicinės kodifikacijos. Pirmiausia, šiuolaikinis informacijos sklaidos greitis leidžia per ypač trumpą laiką paskleisti žinias ir pateikti jų kritiką. Bendrosios Europos pirkimo ir pardavimo teisės projektas per šiek tiek daugiau nei vienerius metus jau yra kritikuojamas beveik 50 mokslinių straipsnių[4]. Lietuvos civilinio kodekso rengimo patirtis rodo, kad kodekso projektą parengti galima per mažiau nei dešimtmetį. Vengrijos, Rumunijos, Čekijos naujųjų civilinių kodeksų rengimas taip pat vyko tik keletą metų. Be to, tiek Lietuvos, tiek kitų valstybių naujosios kodifikacijos buvo parengtos pritaikant naujausius privatinės teisės vienodinimo iniciatyvų rezultatus (UNIDROIT tarptautinių komercinių sutarčių principai, Europos sutarčių teisės principai, JT Vienos konvencija dėl tarptautinio prekių ir pirkimo pardavimo sutarčių), todėl esminės universalių ir geriausių sprendimų paieškos nebuvo būtinos. Pagaliau žvelgiant į pastarąjį Lietuvos civilinio kodekso gyvavimo dešimtmetį galima pripažinti, kad palyginti greita teisės reforma pakankamai sklandžiai pakeitė teisinę kultūrą ir sąmonę privatinės teisės srityje. Nors naujojo Civilinio kodekso priėmimo metu buvo baiminamasi, kad naujieji teisės institutai nepradės efektyviai veikti, kol nesusiformuos pakankama taikymo praktika, tačiau galima konstatuoti, kad esminių trūkumų, dėl kurių naujasis Civilinis kodeksas būtų atmestas visuomenės ar praktikos, nėra.

Viena vertus, ši Lietuvos patirtis leidžia tikėtis, kad privatinės (sutarčių) teisės vienodinimui skirtų ES projektų poveikis bus priimtas pakankamai lengvai, nes nemažai valstybių yra įpratusios prie gana reikšmingų ir palyginti greitų reformų. Kita vertus, sutarčių teisę reformavusios narės paprastai yra adaptavusios UNIDROIT tarptautinių komercinių sutarčių principų, Europos sutarčių teisės principų ir kitų vienodinimo iniciatyvų rezultatus, kurie sudaro iš esmės ir naujojo reglamento projekto pagrindą, todėl reikalingi pokyčiai nebūtų itin drastiški ir galėtų būti lengvai priimami.

2. Šalutiniai efektai

Priėmus siūlomą bendrosios Europos pirkimo ir pardavimo teisės projektą, kils nemažai teisinio suderinimo klausimų. Vienas iš jų bus santykis su JT Vienos konvencija dėl tarptautinio pirkimo ir pardavimo sutarčių. Kadangi Vienos konvencija taikoma pagal vadinamąjį atsisakymo principą (angl. *opt-out*), jeigu šalys savo susitarimu pasirinktų taikyti reglamentą dėl bendrosios Europos pirkimo ir pardavimo teisės, kokią įtaką tai turėtų Vienos konvencijai [14]? Šio klausimo sprendimas atrodo gana paprastas, nes

[4] Duomenys gauti atliekant reikšminio trumpinio CESL paiešką ssrn.com mokslinių straipsnių duomenų bazėje.

paties Reglamento projekto 11 straipsnyje numatyta, kad šalims pasirinkus taikyti bendrąją Europos pirkimo ir pardavimo teisę, sutarties klausimai bus reguliuojami išimtinai Reglamento nuostatomis. Be to, gana įspūdinga naujovė autonominio teisės aiškinimo principo formuluotėje yra pateikta Reglamento 1 priedo 4 straipsnyje, kurio 2 dalis numato, kad tie klausimai, kurie tiesiogiai nesureguliuoti bendrosios Europos pirkimo ir pardavimo teisės, turi būti sprendžiami pagal bendruosius šios teisės tikslus ir principus, tačiau negali būti remiamasi nacionaline teise ar bet kokia kita teise. Matyt, šių nuostatų pakanka, kad būtų galima pripažinti, jog šalims pasirinkus taikyti bendrąją Europos pirkimo ir pardavimo teisę, jos išreiškia aiškų ketinimą netaikyti Vienos konvencijos savo sutarčiai. Kita vertus, šis klausimas nėra toks aktualus atsižvelgiant į tai, kad Reglamento pagrindinė sritis yra vartojimo sutartys, o Vienos konvencija vartojimo sutartims netaikoma. Tačiau bet kokiu atveju Vienos konvencijos ir Reglamento santykis bus aktualus sutartims, sudaromoms tarp verslo subjektų, kurių atžvilgiu leidžiamas dalinis Reglamento nuostatų pasirinkimas (Reglamento 8 str. 3 d.).

Praktiniu požiūriu bendro Reglamento taikymo viena iš pagrindinių kliūčių bus kalbų daugetas Europoje. Neišvengiamai skirtingomis kalbomis surašyti Reglamento tekstai remsis nacionalinėmis teisinėmis kategorijomis. Pavyzdžiui, „nuostoliai“, „žala“, „atsakomybė“ Lietuvos teisėje žymi kategorijas, kurios pagal teisines tradicijas gali turėti visiškai skirtingą sampratą, palyginti su kitomis teisinėmis sistemomis. Kadangi bylos, kuriose reikės taikyti Reglamentą, bus nagrinėjamos nacionaliniuose teismuose, kuriuose procesai paprastai vyksta valstybine kalba, atgalinis sprendimų, kurie galės būti naudojami kitose valstybėse narėse, vertimas į anglų kalbą taip pat sukurs papildomą nesuderinamumų lygmenį. Kita vertus, multikultūrinėje Europoje nėra kitos išeities, tik pasitikėti esama vertimų sistema ir daugiakalbiškumu, pripažįstant, kad praktikoje darbo kalba, matyt, bus anglų kalba.

Be to, kai kurios Reglamento nuostatos bus pakankamai neįprastos Lietuvos teisės tradicijai, todėl joms taikyti reikės tam tikro teisinio mąstymo lūžio. Pavyzdžiui, pagal Reglamento 1 priedo 186 straipsnį senaties terminai galės būti tiek trumpinami, tiek ilginami šalių susitarimu, neperžengiant vienų metų apribojimo, o remiantis Lietuvos civilinio kodekso 1.125 straipsnio 12 dalimi šalių susitarimu pakeisti ieškinio senaties terminus ir jų skaičiavimo tvarką tiesiogiai draudžia. Nuostolių atlyginimo klausimai taps išimtinai sutarčių teisės sistemine dalimi, ir tokie „sutartinės civilinės atsakomybės“ sampratos elementai kaip „kaltė“, „atleidimo nuo civilinės atsakomybės pagrindai“ ir kt. taps tiesiog nereikšmingi. Nuostolių atlyginimo pareiga apims pareigą kompensuoti tiek ekonominius, tiek neekonominius (neturtinius) nuostolius (Reglamento 2 str. c) p.), o pagal Lietuvos civilinio kodekso 6.250 straipsnio 2 dalį leidžiama reikalauti neturtinės žalos atlyginimo tik įstatymų numatytais atvejais. Sutarties sudarymo metu esant šalių valios trūkumų, šalims bus suteikiama teisė vienašališkai anuliuoti sutartį pranešant kitai šaliai ir nesikreipiant į teismą (Reglamento 1 priedo 52 str.), o Lietuvoje įprasta manyti, kad netgi nuginčijama sutartis gali būti pripažinta negaliojančia tik teismo sprendimu. Tačiau, kaip minėta ankstesniame skyriuje, nors šiuos pokyčius suvokti reikės tam tikro laiko, jie turėtų būti priimti pakankamai sklandžiai.

Išvados

Reglamento Roma I 6 straipsnio 2 dalyje užkoduota aklavietė gali būti išspręsta leidžiant sutartyse pasirinkti alternatyvią taikytiną teisinę sistemą, kuri sudarytų sąlygas lengviau vertinti sudaromų sutarčių teisinę atitiktį. Tai savo ruožtu taupytų kaštus tiek didesniems rinkos dalyviams, tiek tiems, kurie turi mažesnę derybinę galią, ir ypač veikiantiems mažesnėse ES jurisdikcijose, pavyzdžiui, Lietuvoje.

Jurisdikcijų konkurenciją privatinės teisės srityje suintensyvintų nauja teisės sistema, pagrįsta pastaraisiais dešimtmečiais UNIDROIT institute, Europos sutarčių teisės komisijoje, taip pat pagal Bendrąją pagrindų sistemą (angl. *Common Frame of Reference*) projektuotos universalios sutarčių teisės taisyklės. Tokia konkurencija sudarytų sąlygas išbandyti dabar dominuojančias teisines sistemas ir ieškoti galimo pakaitalo visos Europos mastu.

Lietuvoje ir kitose ES valstybėse narėse neseniai įvykusi privatinės teisės reforma patvirtina, kad netgi fundamentalus privatinės teisės peržiūrėjimas šiuo informacijos greito keitimosi laikmečiu gali būti sklandus. Turint omeny, kad siūlomas bendrosios Europos pirkimo ir pardavimo teisės projektas bus tik alternatyva, kurios taikymas priklausys nuo šalių sprendimo, tokios konkurencijos neturi pagrindo baimintis netgi didžiausi vienodinimo priešininkai.

Reglamento projekto taikymas praktiniu požiūriu neabejotinai bus sudėtingas jau vien dėl daugiakalbiškumo Europoje. Be to, Reglamente siūlomi sprendimai kartais bus nesuderinami su nacionalinės teisės tradicijomis. Tačiau visi galimi sunkumai nėra priežastis nieko nedaryti Europos privatinės teisės vienodinimo srityje.

LITERATŪRA

Norminė medžiaga

1. Lietuvos Respublikos Konstitucija. *Valstybės žinios*, 1992, nr. 33-1014.
2. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso patvirtinimo, įsigaliojimo ir įgyvendinimo įstatymas, 2000 m. liepos 18 d., Nr. VIII-1864. *Valstybės žinios*, 2000, nr. 74-2262.
3. Europos Parlamento ir Europos Sąjungos Tarybos 2008 m. birželio 17 d. reglamentas (EB) Nr. 593/2008. Oficialus leidinys L 177, 2008-07-04, p. 6–16.
4. Europos Parlamento ir Tarybos 2011 m. spalio 25 d. direktyva 2011/83/ES dėl vartotojų teisių. Oficialus leidinys L 304, 2011-11-22, p. 64–88.
5. Europos Parlamento 1989 m. rezoliucija dėl veiksmų, reikalingų suderinti valstybių narių privatinę teisę. EB oficialus biuletenis 1989-06-26, Nr. C 158, [interaktyvus. Žiūrėta 2013 m. sausio 12 d.]. Prieiga per internetą: <http://goo.gl/PgBxS>.
6. Europos Komisijos 2011 m. spalio 11 d. pasiūlymas Europos bendrosios pirkimo-pardavimo teisės reglamentui, 2011/0284 (COD), [interaktyvus. Žiūrėta 2013 m. sausio 13 d.]. Prieiga per internetą: <http://goo.gl/2I2vO>.
7. Europos Tarybos parengtinės programos posėdžiams per pirmąjį 2013 m. pusmetį, 2012-12-21, 18072/12, [interaktyvus. Žiūrėta 2013 m. sausio 13 d.]. Prieiga per internetą: <http://goo.gl/zCtQt>.
8. Europos Tarybos teisinės tarnybos nuomonė, 2012-10-26, 14997/12, [interaktyvus. Žiūrėta 2013 m. vasario 9 d.]. Prieiga per internetą: <http://goo.gl/6gVf5>.
9. Europos Komisijos 2011-10-11 poveikio vertinimas SEC(2011) 1165) pasiūlymo Reglamentui dėl bendrosios Europos pirkimo ir pardavimo teisės, [Interaktyvus, žiūrėta 2013 m. vasario 24 d.] Prieiga per internetą: <http://goo.gl/aHHIK>.
10. Europos Tarybos veiklos programa, 2012-12-07, 17426/12, [interaktyvus. Žiūrėta 2013 m. sausio 13 d.]. Prieiga per internetą: <http://goo.gl/eT3QC>.
11. Eurobarometer. European contract law in business-to-business transanctions. Summary Report 2011, [interaktyvus. Žiūrėta 2013 m. vasario 24 d.]. Prieiga per internetą: <http://goo.gl/BC8t8>.

12. Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komiteto 2012 m. birželio 21 d. nuomonė dėl pasiūlymo reglamentui dėl Europos bendrosios pirkimo ir pardavimo teisės, OJ C 181, p. 75-83 [interaktyvus. Žiūrėta 2013 m. sausio 20 d.]. Prieiga per internetą: <http://goo.gl/O5BO5>.
13. Europos sutarčių teisės ekspertų grupės galimybių studija dėl Europos sutarčių teisės vartotojams ir verslininkams, 2011-05-03, [interaktyvus. Žiūrėta 2013 m. vasario 24 d.]. Prieiga per internetą: <http://goo.gl/oWGqg>.

Specialioji literatūra

14. GOANTA, Catalina. CESL v. CISG. Maastricht European Private Law Blog, [interaktyvus. Žiūrėta 2013 m. kovo 31 d.]. Prieiga per internetą: <http://goo.gl/22tW6>.
15. GRUNDMANN, Stefan. Costs and Benefits of an Optional European Sales Law (CESL), [interaktyvus. Žiūrėta 2013 m. vasario 9 d.]. Prieiga per internetą: <http://goo.gl/VhOXl>.
16. KAWAKAMI, Mark. The Harmonization of European Law: An Ignorant American's Perspective. *Maastricht European Private Law Blog*, 2012, [interaktyvus. Žiūrėta 2013 m. sausio 12 d.]. Prieiga per internetą: <http://goo.gl/oWDPO>.
17. LEGRAND, Pierre. Against a European Civil Code. *Modern Law Review*, 1997, vol. 60, p. 44–63.
18. MACQUEEN, Hector L.; CLIVE Eric; ir MACGREGOR Laura. Constructive steps in European Parliament on Common European Sales Law. *European Private Law News*. The University of Edinburgh, School of Law, 2013-02-23, [interaktyvus. Žiūrėta 2013 m. vasario 24 d.]. Prieiga per internetą: <http://goo.gl/Bc41V>.
19. MAGNUS, Ulrich. CISG and CESL. Max Planck Private Law Research Paper No. 12/27. [interaktyvus. Žiūrėta 2013 m. kovo 31 d.]. Prieiga per internetą: <http://goo.gl/K8y9v>.
20. MATTEI, Ugo. Why the Wind Changed: Intellectual Leadership in Western Law. *The American Journal of Comparative Law*, 1994, vol. 42, p. 195–218, [interaktyvus. Žiūrėta 2013 m. sausio 12 d.]. Prieiga per internetą: <http://goo.gl/zMDWi>.
21. POSNER, Eric A., The Questionable Basis of the Common European Sales Law: The Role of an Optional Instrument in Jurisdictional Competition, [interaktyvus. Žiūrėta 2013 m. vasario 9 d.]. Prieiga per internetą: <http://goo.gl/QDEsU>.
22. ZIMMERMANN, Reinhard. Codification – The Civilian Experience Reconsidered on the Eve of Common European Sales Law. *European Review of Contract Law*, 2012, vol. 8, no. 4, p. 367–399, [interaktyvus. Žiūrėta 2013 m. vasario 9 d.]. Prieiga per internetą: <http://ssrn.com/abstract=2166765>.

AUTONOMY OF COMMON EUROPEAN SALES LAW IN LITHUANIA

Stasys Drazdauskas

S u m m a r y

Private law is the area of law in which the resistance to unification in Europe is probably the strongest. Private law codification initiative, which began in 1989, after more than twenty years was recently reduced to optional non binding common sales law draft, which is gradually making its way through the EU institutions' legislative process. Choice of EU regulation as a form indicates that the willingness to reach objective results is strong enough, but the reasoning in support of this project faces equally strong argument against it. Lithuanian experience expands this discussion in several important respects. Rome I Regulation Article 6.2 deadlock solution is specifically beneficial for smaller countries, where market participants have less bargaining power. In addition, an optional supplementary regulatory framework that the parties could choose, would allow testing existing legal systems by competition. Lithuania's recent reform experience suggests that the draft regulation provides for a smooth change in Europe. Multilingualism, some of the Common European Sales Law solutions, radically different from the Lithuanian national legal provisions will certainly require revision of the existing concepts, but that is not a reason not to try to improve the EU's common private law.

Įteikta 2013 m. balandžio 2 d.
Priimta publikuoti 2013 m. liepos 1 d.